

SZÁNTÓ Richárd – GÁSPÁR Judit

BESZÁMOLÓ A SPUDM 25 KONFERENCIÁRÓL

1969 óta kétfévente rendezik meg a Subjective Probability, Utility, and Decision Making (SPUDM) elnevezésű konferenciát, amelynek 2015-ben a Döntéelmélet Tanszék szervezésében a Budapesti Corvinus Egyetem adott otthont. A konferencia tudományos tanácsának tagjai Adreas Glöckner, Ana Franco-Watkins, Ido Erev, Aczél Balázs és Szántó Richárd voltak, utóbbi egyben a konferencia szervezőbizottságának elnöki tisztét is betöltötte. A konferencia a European Association for Decision Making közgyűlésének is helyszíne egyben, a résztvevők itt határozzák meg a szervezet rövid távú céljait, döntenek a költségvetés felhasználásáról, és itt jelentik be a megválasztott, soron következő elnököt is, aki ebben az évben a Göttingeni Egyetem professzora, Andreas Glöckner lett. A rendezvényen mintegy 340-en vettek részt, főként Európából, de érkeztek kutatók Amerikából, Ázsiából és Ausztráliából is. A konferencia keretében megrendezett 40 szekcióban és 8 önálló szimpóziumon az ítéletalkotással és a döntéshozatallal (judgment and decision making) kapcsolatos szinte minden kutatási terület megjelent.

A konferencia nyitónapján a résztvevőknek Barbara Mellers tartott előadást a „Jobb előrejelzések titkai” címmel. Mellers a University of Pennsylvania oktatójaként hosszú ideje kutatja az előrejelzések sajátosságait, a szakértők prognózisainak minőségét, illetve az előrejelzések csapdáit. Mostani előadásában arról beszélt, hogy miként javíthatók az előrejelzők becsléseinek pontossága. A legjobb előrejelzők (ahogy a kutatócsapat nevezte: a superforecasterek) teljesítménye legalább három módon javítható tovább Mellers és kutatótársai (2014) szerint: képzéssel (training), csoportos előrejelzéssel (teaming) és nyomon követéssel (tracking). Érdeemes megjegyezni ugyanakkor azt is, hogy Mellers és csapata nemcsak szakértőket vizsgált, hanem laikus panelek előrejelzéseit is elemezte, és kiderült, hogy a legjobb előrejelzők között számos laikust is találhatunk.

A második napon a Warwick Business School kutatója, Nick Chater tartott előadást „Virtuális alkuk: a társas döntéshozatal és interakció építőkockái” címmel. Chater előadásában arra kereste a választ, hogy melyek az emberek viselkedését koordináló íratlan szabályok sajátosságai, ezek honnan erednek, illetve az emberek hogyan sajátítják el őket. Az előadás fő üzenete szerint e normák hátterében virtuális alkuk állnak: az aktorok anélkül, hogy ténylegesen alkukba bocsátkoznának, társas megegyezések előrevetítésével koordinálják viselkedésüket. Chater és kutatótársai szerint megközelítésük a racionális választások elméletének kiterjesztéseként értelmezhető, egyfajta hidat épít az egyéni észlelés és a társas interakciókat mozgató íratlan szabályok között (Misyak et al., 2014).

Hagyományosan a SPUDM konferenciákon kerül átadásra a Jane Beattie-díj, amelyet 2015-ben Timothy Pleskac nyert el. A Jane Beattie-ről elnevezett díjat 2006 óta minden második évben egy olyan ifjú kutatónak ítéllik oda, aki 5-10 éve védte meg PhD-disszertációját, és a döntéshozatal területén kiemelkedő eredményt ért el. Az „Ökológiailag racionális döntések és a környezet struktúrája” című előadásában Pleskac a kockázat és a jutalmak (vagy a valószínűségek és a kifizetések) közötti kapcsolatokat vizsgálta különböző – nem csak pénzügyi – területeken, és arra a következtetésre jutott, hogy a valószínűségek és a jutalmak között nagyon eltérő függvényszerű kapcsolatok alakulhatnak ki: néhol például hatványfüggvény írja le a legjobban a kapcsolatot, néhol a kockázat és a kifizetés pedig mondjuk, fordítottan arányos. A döntéshozók ezeket a kapcsolatokat a kockázat-jutalom (risk-reward) heurisztika formájában használják ki (Pleskac – Hertwig, 2014), azaz alkalmazkodnak az adott területen tapasztalható összefüggésekhez a bizonytalanság mellett hozott döntéseik során.

A harmadik napon a CEU professzora, Kőszegi Bontond előadását hallgathatta meg a közönség „Irreális várakozások és téves tanulási folyamatok” címmel. Kőszegi olyan szituációkat elemzett, ahol a szereplőknek túlzott várakozásaik vannak a saját maguk képességeiről, de döntéseik és cselekvéseik kimenetei külső tényezőktől is függenek. Kőszegi szerint az irreális várakozásoknak köszönhetően az embereket meglepi, hogy a tényleges teljesítményük elmarad attól, amit saját maguktól vártak. A vártnál alacsonyabb teljesítményt ugyanakkor (tévesen) a külső tényezőknek tulajdonítják, és a tovább-

biakban ehhez igazítják saját magatartásukat. A szuboptimális viselkedéshez vezető folyamatra a bürokratikus döntéshozatal, a delegálás és a közpolitikák területén is találhatunk példákat (Heidhues et al., 2015).

Az utolsó napon átadásra került a de Finetti-díj is, amelyet a legjobb pályaművet benyújtó doktoranduszhallgató vehetett át. A 25. SPUDM konferencián Jared Hotaling kapta meg az elismerést. Előadásának központi témája a döntési mező elméletre (Busemeyer – Townsend, 1993) alapozó tervezési folyamat leírása volt. Hotaling szerint ez a fajta tervezés jobban leírja az emberek tényleges viselkedését, mint a döntések megtervezését visszafejtésre (backward induction) építő normatív modellek.

A meghívott előadók prezentációi mellett további 270 előadásra került sor az egyes szekciókban és a szimpóziumokon. A konferencián megerősítést nyert, hogy a döntéshozatali kutatások egyik központi témája továbbra is a kockázat és a bizonytalanság szerepe. A kutatások döntő hányada foglalkozott olyan hipotetikus (pl. egy kitalált lottójáték) vagy valós (pl. a hőség elleni védekezés hőhullámok idején) szituációk elemzésével, ahol a kísérleti alanyoknak bizonytalan vagy kockázatos szituációkban kellett ítéletet alkotniuk és/vagy döntést hozniuk. Népszerűek a társas döntésekre fókuszáló kutatások is, melyek egy jelentékeny hányada a játékelmélethez ismert játékok (pl. diktátor, ultimátum játékok stb.) újragondolására, átértelmezésére épül. Mások a tömegek bölcsességének (wisdom of the crowds) kiaknázását kutatják, azt vizsgálva, hogy a nagyszámú becslés összegzése milyen esetekben vezet megbízható előrejelzésekhez. A budapesti konferencián is hódított a „nudge” témaköre, amelynek lényege, hogy a döntési helyzetek átfogalmazásával, a döntési keretek átszabásával hogyan terelhetők a döntéshozók kívánatosnak gondolt irányokba anélkül, hogy a szabad választás lehetőségét sértenénk (Thaler – Sunstein, 2008). Mindemellett hasonlóan népszerűek voltak a döntéshozatal morális aspektusait feltáró kutatások is.

A döntéshozatalról és ítéletalkotásról szóló elméleteket alkalmazó területek is képviseltették magukat a konferencián: így például több szekcióban is szóba kerültek a pénzügyek, a marketing vagy az egészségügyi döntéshozatal kognitív pszichológiai aspektusait feldolgozó témák. Ezek a népes szekciók megerősítették azokat a korábbi feltevéseket, hogy az alkalmazási határterületek egyre több kutatót vonzanak a viselkedéstudományi döntéselmélet területén (Szántó, 2011).

Az előadások módszertana kevésbé volt változatos. Bár érezhető a kísérleti alanyok szemmozgásból következtetéseket levonó (eye-tracking) kutatási módszerek terjedése (önálló szimpózium is foglalkozott a legújabb eredményekkel), a kutatások többsége még mindig a hipotetikus döntési szituációk, szimulált helyzetek, ma-

nipulált játékok vizsgálatáról szól, a legtöbbször huszonegyes egyetemi hallgatók bevonásával. Utóbbi korlátait igyekezett több olyan kutatás feloldani, amely a fiatalok (vagy gyerekek) vagy idősök döntéseit, percepcióit tárta fel. Az időskori kutatások többsége burkoltan és áttételesen a „bölcsébbé válunk-e, ahogy öregedünk” kérdést járta körül. Emellett olyan izgalmas kérdések is felmerültek, mint például az, hogy örökölhető-e a kockázatos életmód keresése és a szerencsejáték függőség. Kutatók már az ezekért felelős géneket keresik, és ikreket vizsgáló kutatásaik során részben igazolni látták ezt a feltevést.

A Budapesti Corvinus Egyetem Döntéselmélet Tanészékének munkatársai két előadással is jelentkeztek a konferencián. Becser Norbert és Zoltayné Paprika Zita előadása egy, a döntéshozatali folyamatokat feltáró szekcióban kapott helyett, kutatásuk fő témája az emberek bizonytalanság melletti döntéseit vizsgálta: az előadásuk kísérleti alanyok egy speciális lottójátékban mutatott viselkedésére keresett magyarázatot. Köves Alexandra és szerzőtársai a reflektív menedzsment témájáról adtak elő: azt vizsgálták, hogy a döntéselmélet és a reflektív menedzsment hogyan köthető össze, illetve a döntéshozatal oktatása során milyen módon tanítható a reflektivitás.

Felhasznált irodalom

- Busemeyer, J. R. – Townsend, J. T. (1993): Decision Field Theory: A Dynamic Cognitive Approach to Decision Making in an Uncertain Environment. *Psychological Review*, 100(3): p. 432–459.
- Heidhues, P. – Kőszegi, B. – Strack, P. (2015): Unrealistic expectations and misguided learning. Working Paper
- Mellers, B. – Ungar, L. – Baron, J. – Ramos, J. – Gurray, B. – Fincher, K. – Scott, S. E. – Moore, D. – Atanasov, P. – Swift, S. A. – Murray, T. – Stone, E. – Tetlock, P. E. (2014): Psychological Strategies for Winning a Geopolitical Forecasting Tournament. *Psychological Science*, 25(5): p. 1106–1115.
- Misyak, J. B. – Melkonyan, T. – Zeitoun, H. – Chater, N. (2014): Unwritten rules: virtual bargaining underpins social interaction, culture, and society. *Trends in Cognitive Sciences*, 18: p. 512–519.
- Pleskac, T. J. – Hertwig, R. (2014): Ecologically rational choice and the structure of the environment. *Journal of Experimental Psychology: General*, 143(5): p. 2000–2019.
- Szántó, R. (2011): Ésszerűtlen döntések ésszerű magyarázatai. in: Szántó, R. – Wimmer, Á. – Zoltayné Paprika, Z. (szerk.): *Döntéseink csapdájában*. Budapest: Alinea Kiadó: p. 11–38.
- Thaler, R. H. – Sunstein, C. R. (2008): *Nudge*. New Haven: Yale University Press